

Interpretace práva ve složitých případech

Pl. ÚS-st.-1/96, Sbírka nálezů a usnesení, sv. 9, str. 471

[Návrhem, podaným Ústavnímu soudu ve lhůtě vyžadované ustanovením § 72 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., se stěžovatelka, advokátka, domáhala zrušení usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 12. dubna 1995, sp. zn. 9 To 78/95, kterým byla zamítnuta stížnost proti usnesení Okresního soudu v Chebu ze dne 7. února 1995, sp. zn. 1 T 76/93. Stěžovatelka nebyla v řízení před Ústavním soudem zastoupena advokátem ve smyslu ustanovení § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

§ 30 odst. 1 cit. zákona zní:

§ 30

(1) Fyzické a právnické osoby jako účastníci nebo jako vedlejší účastníci řízení před Ústavním soudem musí být zastoupeny advokátem nebo komerčním právníkem nebo notářem v rozsahu stanoveném zvláštními předpisy.

Ústavní soud již v dřívějším nálezu, vedeném pod sp. zn. I. ÚS 89/94, vyjádřil názor, podle něhož je u stěžovatele, advokáta splněna podmínka kvalifikovaného zastupování před Ústavním soudem, v důsledku čehož není nutno v takovém případě vyžadovat právní zastoupení podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb.

V tomto případě Ústavní soud svůj právní názor přehodnotil, a to z následujících důvodů.]

... Ústavní soud v uvedeném nálezu [sp. zn. I. ÚS 89/94] konstatoval následující: "Podle § 30 zákona č. 182/1993 Sb. musí být fyzické a právnické osoby, jako účastníci řízení před Ústavním soudem, zastoupeny advokátem nebo komerčním právníkem nebo notářem v rozsahu stanoveném zvláštními předpisy. Smyslem tohoto procesního institutu nuceného zastoupení je, aby Ústavní soud jako specializovaný soud nebyl neúměrně zatěžován nekvalifikovanými návrhy a nekvalifikovaným přístupem účastníků k jednání. Za situace, kdy návrhovatelem (stěžovatelem) je advokát, je zřejmé, že svou profesí zaručuje naplnění účelu nuceného zastoupení v řízení před Ústavním soudem. V daném konkrétním případě je proto namístež akceptovat, že není třeba, aby advokát jako stěžovatel byl v řízení zastoupen jiným advokátem, protože je reprezentován zákonem předepsaným způsobem."

...

Podle ustanovení § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. fyzické a právnické osoby jako účastníci nebo jako vedlejší účastníci řízení před Ústavním

soudem musí být zastoupeny advokátem nebo komerčním právníkem nebo notářem v rozsahu stanoveném zvláštními předpisy.

Z doslovného znění a z kogentní povahy citovaného ustanovení pro posuzovaný případ vyplývá, že stěžovatelka, jelikož je účastnicí řízení, je povinna být v řízení před Ústavním soudem zastoupena zákonem vyžadovaným způsobem.

K závěru opačnému lze dospět dvěma způsoby. Prvním je aplikace ustanovení § 63 zákona č. 182/1993 Sb., umožňujícího, pokud tento zákon nestanoví jinak, přiměřené použití o. s. ř. Existencí výslovné úpravy zastupování před Ústavním soudem, obsažené v § 29 a § 30 zákona č. 182/1993 Sb., je však možnost přiměřeného použití ustanovení § 241 odst. 1 a § 250a o. s. ř. vyloučena.

Způsobem druhým je interpretace ustanovení § 29 zákona o Ústavním soudu na základě argumentu *e ratione legis* (kterou aplikoval Ústavní soud v nálezu ve věci sp. zn. I. ÚS 89/94). Uvedeným postupem dovedl Ústavní soud ze smyslu a účelu zákonného ustanovení (tedy *e ratione legis*) normu, stojící v rozporu s doslovným zněním daného ustanovení.

Lze souhlasit se základním východiskem právního názoru, obsaženým v nálezu sp. zn. I. ÚS 89/94, podle něhož vázanost soudu zákonem neznámá bezpodmínečně nutnost doslovného výkladu aplikovaného ustanovení, nýbrž zároveň vázanost smyslem a účelem zákona. V případě konfliktu mezi doslovným zněním zákona a jeho smyslem a účelem je důležité stanovit podmínky priority výkladu *e ratione legis* před výkladem jazykovým, podmínky, jež by měly představovat bariéru možné libovůle při aplikaci práva.

Každá právní norma má svůj smysl a účel, jejich rekonstrukce je však spjata s řadou nejistot. Smysl a účel zákona lze dovést především z autentických dokumentů, vypovídajících o vůli a záměrech zákonodárce, mezi něž patří důvodová zpráva k návrhu zákona (uvědomujíc si skutečnost, že ze souhlasu zákonodárce s osnovou návrhu lze pouze presumovat i jeho souhlas s jejími důvody), a dále z argumentace, přednesené v rozpravě při přijímání návrhu zákona. Smysl a účel zákona lze dále dovést z pramenů práva. Jelikož právní norma s klasickou strukturou (na rozdíl od teleologické právní normy) neobsahuje explicitně vyjádření svého smyslu a účelu, nelze tyto stanovit "bez rekurzu na předvědění interpreta" (O. Weinberger, Norma a instituce. Úvod do teorie práva. Brno 1995, s. 165). Při rekonstrukci smyslu a účelu zákona sehrávají tudíž vlastní představy interpreta o teleologické racionalitě právního ustanovení klíčovou roli. To je vážný důvod pro uplatňování výkladu *e ratione legis* pouze za splnění určitých podmínek.

V případě aplikace právního ustanovení nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad *e ratione legis* před výkladem jazykovým.

V posuzované věci takovou pochybnost však dovodit lze. Je tomu tak v první řadě na základě rekonstrukce úmyslu zákonodárce tak, jak vyplývá z projednání ustanovení § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (vystoupení poslanců Röschové, Vyvadila, Řezáče, Navrátila, Kolářové a dalších, Těsnopisecká zpráva o 10. schůzi Poslanecké sněmovny, I. volební období, 15.-17. 7. 1993). Je tomu tak rovněž i na základě podrobnější analýzy smyslu a účelu citovaného ustanovení.

Smyslem procesního institutu povinného zastoupení podle uvedeného nálezu Ústavního soudu je zajištění kvalifikovaného uplatňování práv v řízení před Ústavním soudem.

Institut povinného kvalifikovaného zastoupení zakotvil zákonodárce i v trestním (§ 36 a násl. tr. ř.) i v občanském soudním řízení (§ 241 odst. 1 a § 250a o. s. ř.). Na rozdíl od občanského soudního řízení v trestním řízení však zákonodárce výjimku z nutné obhajoby u osoby s právnickým vzděláním nezakotvil. Vzniká tudíž aplikační problém. Jestliže zákon o Ústavním soudu stanoví obecnou povinnost fyzickým osobám být v řízení před Ústavním soudem kvalifikovaně právně zastoupen, a když podle názoru Ústavního soudu je smysl tohoto ustanovení v případě advokátů v postavení účastníků nebo vedlejších účastníků splněn i bez právního zastoupení, je otevřenou otázkou, zdali uvedený závěr Ústavního soudu platí pouze pro případ ústavního přezkumu rozhodnutí v občanském soudním řízení, nebo platí i pro případ rozhodnutí v trestním řízení, ve kterém se na účastníka vztahují ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě (např. v případě stěžovatele - advokáta, proti němuž je vedeno trestní stíhání na svobodě pro trestný čin s dolní hranicí trestní sazby pět let, uplatňujícího v ústavní stížnosti právo na projednání věci bez zbytečných průtahů podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Diferenciace, vykonaná v uvedeném nálezu Ústavního soudu, má tudíž nutně za následek diferenciaci další, a to z hlediska posuzování vztahu řízení před Ústavním soudem a trestního řízení.

Lze mít tudíž opodstatněnou pochybnost o tom, zdali ze smyslu a účelu posuzovaného zákonného ustanovení vyplývá nejenom diferenciace

povinného právního zastoupení u osob s právnickým vzděláním a bez něj, nýbrž i diferenciace další, a to v případě advokátů v závislosti na druhu řízení, jehož výsledkem bylo rozhodnutí, zasahující do jejich základních práv a svobod. Spíše je možné předpokládat, a to v souladu s doslovným zněním § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, že smyslem a účelem tohoto ustanovení je stanovení obecné povinnosti být v řízení před Ústavním soudem kvalifikovaně právně zastoupen, a to bez diferenciace vzhledem k druhu řízení před Ústavním soudem, jakož i vzhledem k druhu řízení, jež mu předcházelo, a současně i bez diferenciace povinnosti právního zastoupení v závislosti na stupni právní kvalifikace účastníků nebo vedlejších účastníků řízení. Pro interpretaci daného ustanovení platí tudíž princip *lege non distinguente nec nostrum est distinguere*.

Smysl a účel obecné povinnosti právního zastoupení lze spatřovat zejména ve zcela mimořádné závažnosti řízení před Ústavním soudem a s tím spjaté snaze povinným právním zastoupením nejenom zajistit právně kvalifikované uplatňování práv před Ústavním soudem, nýbrž i garantovat vyšší stupeň objektivitu účastníků řízení při posuzování vlastního postavení. Smysl a účel institutu povinného zastoupení podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. lze spatřovat i v univerzálnosti řízení před Ústavním soudem z hlediska návaznosti na jiné druhy procesního řízení.

Otázky:

Proč Ústavní soud nepovažuje daný případ za jednoduchý, a zachází s ním jako se složitým případem aplikace práva?

Jaké metody výkladu Ústavní soud používá? Která metoda převážila? Jak se lišila argumentace ve starším (I. ÚS 89/94) a novějším rozhodnutí? Jaký význam měla jazyková metoda? Přesvědčil Vás Ústavní soud o správnosti své argumentace?

Co je základem historické metody?